

Article history:

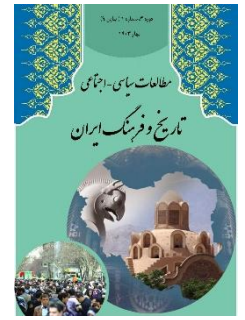
Received 11 January 2026

Revised 04 May 2026


Accepted 11 May 2026

Initial Published 11 May 2026

Final Publication 22 June 2026



Explaining and Evaluating the Role of Government in the Political Development of Counties with an Emphasis on Governorates: A Case Study of the Counties of Aligudarz, Dorud, and Azna

Faramarz. Sahraei^{1*} 

¹ Assistant Professor, Department of Political Science and International Relations, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

* Corresponding author email address: faramarzsahraei@atu.ac.ir

Article Info

Article type:

Original Research

How to cite this article:

Sahraei, F. (2026). Explaining and Evaluating the Role of Government in the Political Development of Counties with an Emphasis on Governorates: A Case Study of the Counties of Aligudarz, Dorud, and Azna. *Journal of Social-Political Studies of Iran's Culture and History*, 5(2), 1-21.



© 2026 the authors. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

ABSTRACT

Political development in developing societies, particularly in Iran, is largely dependent on governmental approaches and functions. In this regard, governorates, as the highest representatives of the central government at the county level, play a key role in coordinating, supervising, and facilitating political development processes. The present study was conducted with the aim of examining the role and impact of governorates on political development in the counties of Aligudarz, Dorud, and Azna in Lorestan Province. In terms of purpose, this study is applied research, and in terms of approach, it is quantitative. Data were collected through a survey method using a researcher-made questionnaire administered to all employees of the governorates of the three counties (125 individuals through a census method). The reliability of the questionnaire was confirmed using Cronbach's alpha coefficient (0.91). Data analysis was performed using one-sample t-tests, one-way analysis of variance (ANOVA), and Duncan's post hoc test. The findings indicated that the mean overall index of political development in all three counties was significantly higher than the average level (Dorud = 3.82, Azna = 3.62, Aligudarz = 3.49). Among the sub-indices, "women's presence" and "government efficiency" had the highest means, whereas "political participation" had the lowest mean. A statistically significant difference among the governorates was observed only in the sub-index of "political participation," with the Dorud governorate demonstrating better performance. The results suggest that governorates play an effective role in facilitating political development; however, they face weaknesses in attracting political participation, particularly in rural areas, as well as structural limitations. Decentralization, meritocracy, and strengthening local media are among the policy recommendations proposed in this study.

Keywords: Government, Governorate, Political Development, Political Participation, Lorestan Counties.

EXTENDED ABSTRACT

Political development is one of the central dimensions of development in societies undergoing institutional transition, because it concerns the capacity of the political system to respond to social demands, expand public participation, institutionalize political competition, and strengthen accountable governance. In developing countries, the quality of political development is closely connected with the role of the state, the effectiveness of administrative structures, and the ability of public institutions to mediate between central authority and local society. Contemporary governance studies emphasize that political development cannot be reduced to electoral participation alone; rather, it includes the formation of responsive institutions, the enhancement of public trust, the improvement of administrative efficiency, and the creation of institutional channels through which citizens can influence public decision-making (Andrews et al., 2017). In this regard, local government and subnational administrative institutions play a decisive role, because they operate at the closest level to citizens and translate national policies into practical local action. Studies on local governance have shown that decentralization, institutional responsiveness, and local administrative capacity are important preconditions for strengthening participation, accountability, and democratic consolidation (Ogunnubi, 2022; Shah, 2006). In Iran, governorates represent the highest level of state authority at the county level, and their role is particularly important because they coordinate executive agencies, supervise policy implementation, facilitate electoral and civic processes, and act as a bridge between the central state and local communities. Accordingly, the present study examines and evaluates the role of governorates in the political development of Aligudarz, Dorud, and Azna counties in Lorestan Province.

The theoretical basis of the study is grounded in institutionalism, which assumes that development is shaped not only by economic or geographical variables but also by the quality, capacity, and historical embeddedness of institutions. From this perspective, each locality has its own institutional assets, socio-political context, developmental trajectory, and administrative challenges; therefore, political development must be understood through the interaction between formal institutions and local conditions (Pike et al., 2006). Institutional approaches emphasize that effective local development requires flexible, bottom-up, and context-sensitive governance arrangements rather than rigid, centralized, and uniform policy models (Azad Armaki et al., 2018). In this framework, governorates are treated as state institutions with local functions that can influence political development through five major channels: improving state efficiency and administrative responsiveness, increasing citizens' political participation, facilitating the activities of parties and political associations, strengthening women's presence in political and social arenas, and supporting local news and analytical media. The concept of political development in this study is also informed by classical and contemporary theories that define it through institutional complexity, administrative capability, responsiveness, participation, political organization, and the ability of political institutions to manage social conflicts (Dalvari, 2015; Ghavam, 1994; Huntington, 1997). Therefore, the study assumes that stronger institutional and managerial functions of governorates can positively affect the level of political development in the three selected counties.

Methodologically, the study is applied in terms of purpose and quantitative in terms of approach. The research population consisted of all employees of the governorates of Aligudarz, Dorud, and Azna counties in Lorestan Province. Because the population was limited and accessible, the study used a census method, and data were collected from 125 employees. The research instrument was a researcher-made questionnaire designed on the basis of the five operational indicators of political development: state

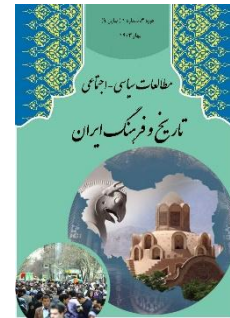
efficiency and effectiveness, political participation, activity of parties and political associations, women's presence in political and social domains, and activity of local news and analytical media. The reliability of the questionnaire was confirmed through Cronbach's alpha coefficient, which was reported as 0.91, indicating a high level of internal consistency. The data were analyzed using one-sample t-tests, one-way analysis of variance, and Duncan's post hoc test. The choice of Aligudarz, Dorud, and Azna was based on their geographical, social, and economic differences. Aligudarz is characterized by a relatively dispersed rural population, agricultural and natural-resource capacities, and mountainous conditions; Dorud has a more industrial and urban structure, stronger communication networks, and higher population concentration; and Azna represents an intermediate county with a mixed agricultural-industrial structure. These differences made the three counties suitable for comparing how local institutional functions may vary across different socio-economic settings (Hafeznia & Kaviani Rad, 2009).

The findings showed that the overall mean of political development in all three counties was significantly higher than the average level. Dorud had the highest overall mean, followed by Azna and Aligudarz. This indicates that, from the perspective of governorate employees, governorates have played a relatively effective role in facilitating political development in their local jurisdictions. Among the sub-indices, women's presence and state efficiency had the highest means, suggesting that the governorates had performed more successfully in supporting women's social-political participation and in coordinating administrative responsiveness. These findings are consistent with studies that regard women's public presence and administrative effectiveness as important indicators of political development (Abyar et al., 2017; Dalvari, 2015). However, political participation had the lowest mean among the five indicators, which shows that the main weakness of the governorates lies in mobilizing and deepening citizen participation, particularly in rural and less-developed areas. A statistically significant difference among the three governorates was observed only in the political participation sub-index. Dorud performed better than Aligudarz and Azna, which can be explained by its more urbanized and industrial structure, higher social mobility, stronger communication networks, and greater concentration of population. This interpretation is consistent with Deutsch's theory of social mobilization, according to which urbanization, industrialization, and social mobility weaken traditional attachments and prepare citizens for new forms of political participation (Deutsch, 1969). In contrast, Aligudarz's dispersed rural settlement pattern and weaker communication infrastructure appear to limit the capacity of the governorate to promote broad political participation.

The discussion of the findings suggests that governorates can function as important institutional intermediaries between state policy and local political life, but their effectiveness depends heavily on the socio-economic and spatial context in which they operate. The relatively high scores in state efficiency indicate that the governorates have been able to perform their administrative, supervisory, and coordinating functions at an acceptable level. This finding supports institutional arguments that state capability, administrative transparency, and responsiveness are essential foundations of political development (Abedi Ardakani & Soltani, 2020; Danaeefard & Golverdi, 2024). At the same time, the lower score of political participation reveals a gap between administrative effectiveness and participatory governance. In other words, while governorates may succeed in managing administrative coordination, they may still face structural, cultural, and financial limitations in activating citizens politically. This is especially evident in elections with lower public visibility or more specialized political significance, where local administrative institutions may not have sufficient tools, budget, or communicative capacity to

increase participation. The results also align with studies emphasizing that local institutions can strengthen political development only when they are supported by decentralization, adequate resources, and real decision-making authority (Bani, 2024; Masuda et al., 2022). Therefore, the study confirms that governorates are not merely administrative units; they are political-institutional actors whose effectiveness is shaped by both internal managerial capacity and external structural conditions.

In conclusion, the study demonstrates that the governorates of Aligudarz, Dorud, and Azna have played a meaningful and relatively successful role in facilitating political development at the county level, particularly through administrative efficiency, institutional coordination, support for women's presence, and interaction with local political and civic processes. Nevertheless, this role is uneven across indicators and counties. The most important weakness concerns political participation, especially in rural and structurally disadvantaged areas, where geographical dispersion, limited communication infrastructure, weaker civic networks, and lower access to political information reduce the effectiveness of local administrative initiatives. The findings imply that improving political development at the county level requires more than routine administrative performance; it requires context-sensitive decentralization, greater authority for governorates in designing local participation programs, stronger local media, merit-based appointment of governors, and targeted strategies for rural political engagement. The study also indicates that future research should use mixed methods, larger samples, and interviews with governors, local political actors, civil society representatives, and citizens to uncover the deeper causal mechanisms through which governorates influence political development. Overall, the article contributes to the literature by addressing a neglected institutional actor in Iranian local governance and by showing that county-level governorates can be central to understanding the practical relationship between the state and political development in local contexts.



تبیین و ارزیابی نقش دولت در توسعه سیاسی شهرستان‌ها با تاکید بر فرمانداری‌ها (مطالعه موردی: شهرستان‌های الیگودرز، دورود و ازنا)

فرامرز صحرائی^{۱*}

۱. استادیار، گروه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

* ایمیل نویسنده مسئول: faramarzsahraei@atu.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله

پژوهشی اصیل

نحوه استناد به این مقاله:

صحرائی، فرامرز. (۱۴۰۵). تبیین و ارزیابی نقش دولت در توسعه سیاسی شهرستان‌ها با تاکید بر فرمانداری‌ها (مطالعه موردی: شهرستان‌های الیگودرز، دورود و ازنا). *مطالعات سیاسی-اجتماعی تاریخ و فرهنگ ایران*، ۵(۲)، ۱-۲۱.

توسعه سیاسی در جوامع در حال توسعه، به ویژه ایران، تا حد زیادی به رویکردها و کارکردهای دولت وابسته است. در این میان، فرمانداری‌ها به عنوان عالی‌ترین نمایندگان دولت در سطح شهرستان، نقشی کلیدی در هماهنگی، نظارت و تسهیل فرآیندهای توسعه سیاسی ایفا می‌کنند. پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش و تأثیر فرمانداری‌ها بر توسعه سیاسی در شهرستان‌های الیگودرز، دورود و ازنا (استان لرستان) انجام شده است. این مطالعه از نظر هدف کاربردی و از نظر رویکرد، کمی است. داده‌ها با روش پیمایشی و با استفاده از پرسشنامه محقق‌ساخته در میان تمامی کارکنان فرمانداری‌های سه شهرستان (۱۲۵ نفر، به روش تمام‌شماری) گردآوری گردید. پایایی پرسشنامه با ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۱ تأیید شد. برای تحلیل داده‌ها از آزمون‌های تی تک‌نمونه‌ای، تحلیل واریانس یک‌طرفه و آزمون تعقیبی دانکن استفاده گردید. یافته‌ها نشان داد که میانگین شاخص کلی توسعه سیاسی در هر سه شهرستان به طور معناداری بالاتر از حد متوسط است (دورود ۳/۸۲، ازنا ۳/۶۲، الیگودرز ۳/۴۹). در زیرشاخص‌ها، «حضور زنان» و «کارآیی دولت» بالاترین و «مشارکت سیاسی» پایین‌ترین میانگین را داشتند. تنها در زیرشاخص «مشارکت سیاسی» تفاوت معناداری میان فرمانداری‌ها مشاهده شد و فرمانداری دورود عملکرد بهتری داشت. نتیجه آنکه فرمانداری‌ها نقش مؤثری در تسهیل توسعه سیاسی ایفا می‌کنند، اما با ضعف در جلب مشارکت سیاسی (به ویژه در مناطق روستایی) و محدودیت‌های ساختاری مواجه‌اند. تمرکززدایی، شایسته‌سالاری و تقویت رسانه‌های محلی از پیشنهادهای سیاستی این پژوهش است.

کلیدواژگان: دولت، فرمانداری، توسعه سیاسی، مشارکت سیاسی، شهرستان‌های لرستان.



© ۱۴۰۵ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی **CC BY-NC 4.0** صورت گرفته است.

توسعه سیاسی در دهه‌های اخیر به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ابعاد توسعه در جوامع در حال توسعه مورد توجه جدی قرار گرفته است؛ به‌گونه‌ای که بسیاری از پژوهشگران آن را زیربنای سایر ابعاد توسعه می‌دانند. این مفهوم بیانگر افزایش ظرفیت نظام سیاسی در پاسخگویی به مطالبات اجتماعی، گسترش مشارکت عمومی و نهادینه‌شدن قواعد رقابت سیاسی است. در مطالعات جدید نیز تأکید شده است که توسعه سیاسی با بهبود کیفیت حکمرانی، افزایش اعتماد عمومی و تقویت نهادهای پاسخگو پیوندی مستقیم دارد (Andrews et al., 2017). تجربه کشورهای مختلف نیز نشان می‌دهد که ثبات و پایداری نظام‌های سیاسی، بدون تعمیق توسعه سیاسی امکان‌پذیر نخواهد بود. از همین رو، نحوه تحقق این نوع توسعه و موانع پیش روی آن، به یکی از دغدغه‌های اساسی اندیشمندان علوم سیاسی تبدیل شده است (Wright, 2021). در ایران نیز مسئله توسعه سیاسی همواره با چالش‌های نظری و عملی مواجه بوده و نقش دولت در این فرآیند، به‌طور کامل تبیین نشده است. دولت به‌عنوان اصلی‌ترین نهاد قدرت و تصمیم‌گیری، نقش تعیین‌کننده‌ای در هدایت و تسریع فرآیند توسعه سیاسی ایفا می‌کند و بدون حضور فعال آن، تحقق این نوع توسعه با دشواری همراه خواهد بود. مطالعات انجام‌شده نشان می‌دهد که سیاست‌ها، ساختارها و شیوه‌های حکمرانی دولت، تأثیر مستقیمی بر میزان مشارکت سیاسی و کارآمدی نظام سیاسی دارند (Sadeghi & Ghanbari, 2017). از این رو، تحلیل عملکرد دولت و کارگزاران آن، به‌ویژه در سطوح محلی، اهمیت ویژه‌ای پیدا می‌کند. در سال‌های اخیر، توجه به نقش نهادهای محلی و ساختارهای حکمرانی در سطح منطقه‌ای به‌طور چشمگیری افزایش یافته است؛ به‌گونه‌ای که این نهادها به‌عنوان حلقه واسط میان دولت مرکزی و جامعه محلی، جایگاه مهمی در فرآیند توسعه یافته‌اند. رویکردهای جدید در ادبیات توسعه تأکید دارند که تحقق توسعه سیاسی بدون تقویت ظرفیت نهادی در سطوح محلی و واگذاری اختیارات تصمیم‌گیری به این سطوح، با محدودیت‌های جدی مواجه خواهد بود. همچنین مطالعات جدید نشان می‌دهد که حکومت‌های محلی نقش کلیدی در تقویت دموکراسی، افزایش پاسخگویی و ارتقای مشارکت شهروندان در فرآیندهای تصمیم‌گیری دارند (Masuda et al., 2022; Ogunnubi, 2022). این نهادها از طریق تعامل مستقیم با شهروندان، می‌توانند بستر لازم برای افزایش مشارکت عمومی، ارتقای پاسخگویی و بهبود کارآمدی نظام حکمرانی را فراهم سازند. از این منظر، کیفیت عملکرد نهادهای محلی، یکی از عوامل تعیین‌کننده در میزان تحقق توسعه سیاسی در سطح ملی به‌شمار می‌رود.

در این میان، فرمانداری‌ها به‌عنوان نمایندگان عالی دولت در سطح شهرستان، نقش مهمی در تحقق اهداف توسعه سیاسی ایفا می‌کنند. این نهادها با ایفای وظایفی همچون هماهنگی میان دستگاه‌های اجرایی، نظارت بر اجرای سیاست‌ها، تسهیل فعالیت احزاب و نهادهای مدنی و افزایش مشارکت سیاسی شهروندان، می‌توانند تأثیر مستقیمی بر شاخص‌های توسعه سیاسی داشته باشند. به بیان دیگر، عملکرد فرمانداری‌ها، حلقه واسط میان سیاست‌های کلان دولت و واقعیت‌های اجتماعی در سطح محلی است و میزان موفقیت سیاست‌های توسعه‌ای تا حد زیادی به کارآمدی این نهادها بستگی دارد (Abedi Ardakani & Soltani, 2020).

با توجه به تفاوت‌های جغرافیایی، اقتصادی و اجتماعی میان مناطق مختلف، نقش و کارکرد فرمانداری‌ها نیز در هر منطقه متفاوت است. شهرستان‌های الیگودرز، دورود و ازنا در استان لرستان، به دلیل برخورداری از ویژگی‌های متفاوت اقتصادی، کشاورزی، صنعتی و خدماتی، ساختار جمعیتی متنوع و سطح توسعه‌یافتگی متفاوت، بستر مناسبی برای بررسی نقش فرمانداری‌ها در فرآیند توسعه سیاسی فراهم می‌کنند. این تفاوت‌ها می‌تواند بر نحوه عملکرد نهادهای محلی و میزان تحقق شاخص‌های توسعه سیاسی تأثیرگذار باشد. در نهایت، این پژوهش در پی آن است که به این پرسش پاسخ دهد که فرمانداری‌ها به‌عنوان نمایندگان دولت در سطح شهرستان، چگونه و تا چه میزان بر فرآیند توسعه

سیاسی در شهرستان‌های الیگودرز، دورود و ازنا تأثیرگذار هستند. بر این اساس، فرضیه اصلی تحقیق بر این نکته استوار است که تقویت کارکردهای نهادی، مدیریتی و مشارکتی فرمانداری‌ها می‌تواند نقش مؤثری در ارتقای شاخص‌های توسعه سیاسی در سطح محلی ایفا نماید. در این پژوهش تلاش شده است با بهره‌گیری از شاخص‌های اصلی توسعه سیاسی، به بررسی نقش و تأثیر فرمانداری‌ها در فرآیند توسعه سیاسی شهرستان‌ها پرداخته شود. انتخاب شهرستان‌های الیگودرز، دورود و ازنا به‌عنوان حوزه مطالعه، بر مبنای ملاحظات جغرافیایی، اجتماعی و اقتصادی صورت گرفته است. این سه شهرستان در استان لرستان قرار دارند و از نظر موقعیت فضایی و کارکردی، به ترتیب نمایانگر بخش‌های مختلف این استان محسوب می‌شوند. از یک سو، تفاوت در شرایط طبیعی و جغرافیایی، و از سوی دیگر، تنوع در ساختارهای اقتصادی و اجتماعی، موجب شده است که هر یک از این شهرستان‌ها ویژگی‌های خاصی در فرآیند توسعه، به‌ویژه توسعه سیاسی، داشته باشند (Azad, Armaki et al., 2018).

شهرستان الیگودرز به‌عنوان یکی از شهرستان‌های مهم شرق استان لرستان، با برخورداری از ظرفیت‌های گسترده در حوزه کشاورزی، منابع طبیعی و تا حدی فعالیت‌های صنعتی، نقش مهمی در اقتصاد منطقه ایفا می‌کند. پراکندگی جمعیت، وجود مناطق روستایی گسترده و نیز شرایط جغرافیایی خاص، کوهستانی بودن منطقه، سبب شده است که مدیریت محلی و نقش فرمانداری در هماهنگی امور اجرایی و توسعه‌ای، اهمیت دوچندانی پیدا کند. این ویژگی‌ها می‌تواند بر نحوه تحقق شاخص‌هایی مانند مشارکت سیاسی و کارآمدی نهادهای محلی تأثیرگذار باشد (Hafeznia & Kaviani Rad, 2009).

شهرستان دورود به‌عنوان یکی از مناطق نسبتاً صنعتی‌تر استان، به دلیل موقعیت ارتباطی و قرارگیری در مسیرهای مهم حمل‌ونقل، از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. وجود صنایع، شبکه حمل‌ونقل و تمرکز نسبی جمعیت شهری، شرایط متفاوتی را نسبت به سایر شهرستان‌ها ایجاد کرده است. این ویژگی‌ها باعث شده است که سطح تعاملات اجتماعی و سیاسی در این شهرستان افزایش یابد و در نتیجه، نقش فرمانداری در تنظیم روابط میان دولت و جامعه و نیز هدایت فرآیندهای توسعه سیاسی، از اهمیت بیشتری برخوردار شود.

شهرستان ازنا نیز به‌عنوان یکی از شهرستان‌های در حال توسعه استان لرستان، دارای ساختاری ترکیبی از فعالیت‌های کشاورزی و صنعتی است. این شهرستان با برخورداری از ظرفیت‌های صنعتی نوظهور و هم‌زمان وجود بخش‌های روستایی، شرایطی بینابینی را تجربه می‌کند. چنین وضعیتی موجب شده است که سیاست‌گذاری‌های محلی و عملکرد نهادهای اجرایی، به‌ویژه فرمانداری، نقش تعیین‌کننده‌ای در هدایت مسیر توسعه سیاسی و ایجاد تعادل میان نیازهای مختلف جامعه ایفا کند. با توجه به تفاوت‌های یادشده، می‌توان گفت که هر یک از این شهرستان‌ها، الگوی خاصی از توسعه و حکمرانی محلی را تجربه می‌کنند و این امر، نقش فرمانداری‌ها را در هر یک از آن‌ها متمایز می‌سازد. از این رو، بررسی تطبیقی این سه شهرستان، امکان درک عمیق‌تری از کارکردها، ظرفیت‌ها و چالش‌های فرمانداری‌ها در فرآیند توسعه سیاسی فراهم می‌آورد. همچنین انتخاب جامعه آماری از میان کارکنان فرمانداری‌های این شهرستان‌ها، به این دلیل صورت گرفته است که این افراد، به‌واسطه تجربه زیسته و درگیری مستقیم با فرآیندهای اجرایی، می‌توانند تصویر دقیق‌تری از نقش و عملکرد این نهاد در توسعه سیاسی ارائه دهند.

مرور ادبیات پژوهش نشان می‌دهد که مطالعات انجام‌شده در زمینه توسعه سیاسی، اگرچه محدود، اما دارای تنوع نسبی در رویکرد و موضوع بوده‌اند. در این میان، برخی پژوهش‌ها به بررسی نقش نهادهای سیاسی و مدنی در تقویت شاخص‌های توسعه سیاسی پرداخته‌اند که بر اهمیت کارکرد این نهادها در افزایش مشارکت و پویایی سیاسی تأکید دارند (Aghamohammadi et al., 2022). در دسته‌ای دیگر از مطالعات، ارتباط میان ساختار نظام اداری و سطح توسعه سیاسی مورد توجه قرار گرفته و نتایج حاکی از آن است که کارآمدی نظام اداری می‌تواند زمینه‌ساز ارتقای ظرفیت‌های سیاسی و نهادی در جامعه باشد (Abedi Ardakani & Soltani, 2020). همچنین، برخی پژوهش‌ها

بر نقش سیاست‌های دولت در شکل‌دهی به روند توسعه سیاسی تمرکز داشته و نشان داده‌اند که جهت‌گیری‌ها و رویکردهای سیاستی دولت، تأثیر مستقیمی بر میزان تحقق این نوع توسعه دارند (Ghadery & Alizad, 2013). در کنار این موارد، نقش حکومت‌های محلی نیز به‌عنوان یکی از عوامل مؤثر در تسریع فرآیند توسعه سیاسی مورد توجه قرار گرفته و بر اهمیت تمرکززدایی و واگذاری اختیارات به سطوح محلی تأکید شده است (Abyar et al., 2017). از سوی دیگر، برخی مطالعات موردی، به بررسی نقش نهادهای محلی خاص پرداخته‌اند؛ به‌طوری‌که تأثیر شوراهای اسلامی در افزایش مشارکت سیاسی و ارتقای شاخص‌های توسعه سیاسی در سطح شهرستان‌ها و شهرها مورد تحلیل قرار گرفته است (Rahimi Jahanabadi & Heydari Farzanehni, 2015; Zarei Khafri et al., 2014). در مجموع، با وجود تلاش‌های صورت‌گرفته، خلأ قابل‌توجهی در بررسی نقش مستقیم فرمانداری‌ها به‌عنوان نمایندگان دولت در سطح شهرستان در فرآیند توسعه سیاسی مشاهده می‌شود؛ موضوعی که ضرورت انجام پژوهش حاضر را بیش از پیش آشکار می‌سازد. در نهایت، با توجه به اهمیت نقش فرمانداری‌ها به‌عنوان نمایندگان عالی دولت در سطح شهرستان، این پژوهش در پی پاسخ به این پرسش است که این نهادها تا چه میزان و از چه طریق بر فرآیند توسعه سیاسی در شهرستان‌های الیگودرز، دورود و ازنا تأثیرگذار هستند. بر این اساس، فرضیه اصلی پژوهش بر این نکته تأکید دارد که فرمانداری‌ها با بهره‌گیری از ظرفیت‌های مدیریتی، نهادی و اجرایی خود، می‌توانند نقشی مؤثر در ارتقای شاخص‌های توسعه سیاسی در سطح محلی ایفا نمایند.

چارچوب مفهومی و نظری پژوهش

مفاهیم محوری در تحلیل نقش دولت محلی

برای آنکه بتوان نقش فرمانداری‌ها را در توسعه سیاسی شهرستان‌های الیگودرز، دورود و ازنا بررسی کرد، نخست باید معنای دو مفهوم «توسعه سیاسی» و «دولت محلی» را روشن ساخت. توسعه سیاسی اگرچه در ادبیات معاصر علوم سیاسی پیشینه‌ای نسبتاً کوتاه دارد و پس از جنگ جهانی دوم به شکل جدی مطرح شده است، اما امروزه یکی از بنیادی‌ترین شاخص‌های سنجش نظام‌های سیاسی به شمار می‌رود. به‌رغم فقدان اجماع کامل بر سر تعریف واحد، می‌توان توسعه سیاسی را فرآیندی دانست که در آن ظرفیت نظام سیاسی برای پاسخگویی به خواسته‌های شهروندان افزایش می‌یابد، مشارکت عمومی گسترش پیدا می‌کند و نهادهای سیاسی توانایی حل تضادهای فردی و جمعی را پیدا می‌کنند (Ali Babaei, 2003). از دیدگاه لوسین پای، سه مؤلفه سازمان‌یافتگی، کارایی و خرد عملی رهبران سیاسی، لوازم تحقق این نوع توسعه به شمار می‌روند. همچنین شاخص‌هایی مانند تنوع ساختاری، تخصصی‌شدن کارکردها و موفقیت در گذر از بحران‌های هویت، مشروعیت، مشارکت و توزیع، نشانه‌های یک نظام سیاسی توسعه‌یافته تلقی می‌شوند (Ghavam, 1994). به گفته هانتینگتون، توسعه سیاسی را می‌توان با عواملی چون پیچیدگی نهادی، استقلال نسبی نظام سیاسی، انعطاف‌پذیری در برابر تغییرات، خردگرایی عملی و کاهش میزان بیگانگی شهروندان سنجید (Huntington, 1997). در یک جمع‌بندی نوین، توسعه سیاسی علاوه بر دموکراتیک‌شدن روابط قدرت، به کارآمدی دولت، وجود تشکل‌های سیاسی توانمند، تعادل در فرهنگ سیاسی و افزایش مشارکت هماهنگ شهروندان در ساماندهی امور عمومی وابسته است (Dalvari, 2015). در این پژوهش، توسعه سیاسی از رهگذر پنج شاخص عملیاتی دنبال می‌شود: کارایی و اثربخشی دولت، میزان مشارکت سیاسی مردم، فعالیت حزب‌ها و تشکل‌های سیاسی، حضور زنان در عرصه‌های سیاسی-اجتماعی و نیز پویایی رسانه‌های خبری-تحلیلی در سطح محلی. در سوی دیگر، مفهوم «دولت محلی» یا «حکومت محلی» به سازوکارهای سیاسی-اداری اطلاق می‌شود که از طریق توزیع فضایی قدرت از سوی حکومت مرکزی پدید می‌آیند. این نهادها امکان می‌دهند تصمیم‌گیری، اجرا و نظارت بر امور محلی در چارچوب سیاست‌های کلی کشور، به نهادهایی همچون فرمانداری، بخشداری، شوراها و انجمن‌های مدنی واگذار شود (Hafeznia & Kaviani Rad, 2009). اما مفهوم حکومت محلی فراتر از دولت محلی است و بر فرآیند تدوین و اجرای کنش‌های جمعی در تراز محلی، برای ایجاد استانداردهای تعامل

میان شهروندان و دولت و ارائه خدمات عمومی تمرکز دارد (Shah, 2006). در نظام اداری-سیاسی ایران، فرمانداری به‌عنوان عالی‌ترین نماینده دولت و حاکمیت در شهرستان، نقشی کلیدی در هماهنگی و نظارت بر اجرای برنامه‌های توسعه‌ای، به‌ویژه در بعد سیاسی، ایفا می‌کند. بنابراین در این پژوهش، «نقش دولت» از طریق کارکردهای نهادی و مدیریتی فرمانداری‌های سه شهرستان یادشده سنجیده خواهد شد.

چارچوب نظری: نهادگرایی و کارکردهای فرمانداری در توسعه سیاسی

این پژوهش بر پایه رهیافت نهادی، نهادگرایی، استوار شده است. از منظر این رهیافت، واقعیت توسعه در سطح محلی و منطقه‌ای را نمی‌توان تنها به متغیرهای اقتصادی یا جغرافیایی تقلیل داد؛ بلکه هر مکان دارای دارایی‌های نهادی، مسیر تاریخی توسعه، دانش بومی و بافت اجتماعی-سیاسی خاص خود است (Pike et al., 2006). نهادگرایی بر این باور است که توسعه منطقه‌ای فرآیندی یکپارچه و پایین‌به‌بالا است که باید توسط نهادهای محلی، دولت‌های محلی، سازمان‌های مردم‌نهاد، بخش خصوصی و نمایندگان دولت در مناطق، رهبری و هدایت شود. در این دیدگاه، برخلاف برنامه‌ریزی متمرکز و بالابه‌پایین، تأکید بر انعطاف‌پذیری، تکثر الگوهای توسعه و نقش تسهیل‌گری نهادهای محلی قرار دارد (Azad Armaki et al., 2018). مطالعات تجربی گسترده نشان داده‌اند که در غیاب نهادهای کارآمد، توسعه به معنای واقعی، به‌ویژه توسعه سیاسی، تحقق نمی‌یابد. از دیدگاه عجم اوغلو و رابینسون، شرط لازم برای توسعه، ایجاد نهادهای سیاسی فراگیر است که هم بتوانند نظم عمومی را برقرار کرده و از فساد جلوگیری کنند و هم فرصت‌های برابر را برای همه گروه‌های اجتماعی مهیا سازند. در این میان، شاخص‌هایی چون کیفیت نهادی دولت، حاکمیت قانون، کنترل فساد و پاسخگویی، از مهم‌ترین سنجه‌های تأثیرگذار بر فرآیند توسعه سیاسی به شمار می‌روند (Momeni & Niknesbati, 2016). با تکیه بر این چارچوب نظری، پژوهش حاضر مدلی تحلیلی طراحی کرده است که بر اساس آن، فرمانداری‌ها به‌عنوان نهاد محلی دولت می‌توانند از پنج کانال اصلی به تسهیل توسعه سیاسی در شهرستان‌ها بپردازند: نخست، ارتقای کارایی و اثربخشی دولت از طریق پاسخگویی، نظارت مستمر بر دستگاه‌های اجرایی و پیگیری مطالبات عمومی؛ دوم، افزایش مشارکت سیاسی شهروندان در انتخابات و همه‌پرسی‌های محلی و ملی؛ سوم، بسترسازی برای فعالیت احزاب و تشکل‌های سیاسی، از جمله صدور مجوزها و هماهنگی گردهمایی‌ها؛ چهارم، تقویت حضور زنان در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی از طریق نامزدی در انتخابات و تصدی پست‌های مدیریتی؛ و پنجم، حمایت از رسانه‌های خبری-تحلیلی محلی، نشریات، پایگاه‌های خبری و تحلیلی، به‌عنوان رکنی از آگاهی عمومی و نظارت اجتماعی. این مدل که برآمده از تلفیق رویکرد نهادی با مطالعات تجربی پیشین است (Abyar et al., 2017; Andrews et al., 2017; Masuda et al., 2022)، امکان سنجش کمی و کیفی نقش فرمانداری‌های الیگودرز، دورود و ازنا را در فرآیند توسعه سیاسی فراهم می‌سازد. بر این اساس، فرضیه پژوهش آن است که تقویت کارکردهای نهادی و مدیریتی فرمانداری‌ها، به‌ویژه در پنج حوزه یادشده، تأثیر مستقیم و مثبتی بر شاخص‌های توسعه سیاسی در این سه شهرستان خواهد داشت.

پیشینه پژوهش

بررسی سابقه تحقیق نشان می‌دهد که موضوع توسعه سیاسی در ایران عمدتاً از زوایای گوناگونی همچون نقش نهادهای مدنی، نظام اداری، سیاست‌های دولت و حکومت‌های محلی مورد توجه قرار گرفته است. با این حال، تمرکز مستقیم بر کارکرد فرمانداری‌ها به‌عنوان نماینده عالی دولت در سطح شهرستان، کمتر دیده می‌شود. در ادامه، مهم‌ترین پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه، به ترتیب زمانی از جدیدترین به قدیمی‌ترین، مرور می‌گردد. در جدیدترین پژوهش‌های مرتبط، آقامحمدی و همکاران (Aghamohammadi et al., 2022) به بررسی کارکرد نهادهای سیاسی-مدنی و تأثیر آن بر توسعه سیاسی کشور پرداخته‌اند. یافته‌های ایشان نشان می‌دهد که نهادهای واسط میان دولت و جامعه، در صورتی که از استقلال نسبی و کارکرد شفاف برخوردار باشند، می‌توانند به افزایش مشارکت و پاسخگویی سیاسی کمک شایانی کنند. هرچند این پژوهش بر نهادهایی مانند احزاب و انجمن‌های مدنی متمرکز بوده، اما به‌طور غیرمستقیم بر اهمیت نهادهای محلی نیز دلالت دارد.

عابدی اردکانی و سلطانی (Abedi Ardakani & Soltani, 2020) در پژوهشی دیگر، رابطه میان نظام اداری و توسعه سیاسی در جمهوری اسلامی ایران را با استفاده از الگوی نظری جگوار تحلیل کرده‌اند. نتیجه اصلی آنان این است که کارآمدی و شفافیت نظام اداری، زمینه‌ساز اصلی تحقق شاخص‌های توسعه سیاسی، نظیر مشارکت، رقابت و پاسخگویی است. این پژوهش از این جهت به کار حاضر نزدیک است که نظام اداری را در سطوح محلی، از جمله فرمانداری‌ها، مؤثر می‌داند، هرچند به‌طور مشخص به فرمانداری نپرداخته است.

شیری و فرهنگی (Ghaderi & Alizad, 2013) نیز تأثیر سیاست‌های دولت بر شکل‌گیری توسعه سیاسی و جامعه مدنی در ایران را مورد مطالعه قرار داده‌اند. یافته‌های آنان حاکی از آن است که جهت‌گیری‌های سیاستی دولت، به‌ویژه در زمینه تمرکز یا عدم تمرکز قدرت، نقش تعیین‌کننده‌ای در تسریع یا تضعیف توسعه سیاسی دارد. این پژوهش اگرچه در سطح کلان به دولت اشاره دارد، اما بر کارگزاران محلی دولت، نظیر فرمانداری‌ها، تمرکز نکرده است.

از دیگر پژوهش‌های مهم، مطالعه آبیاری و همکاران (Abyar et al., 2017) است که به نقش حکومت‌های محلی در فرآیند توسعه سیاسی با تمرکز بر تجربه ایران پرداخته‌اند. آنان انجمن‌های محلی پیش از انقلاب و شوراهای اسلامی پس از انقلاب را مصداق حکومت‌های محلی دانسته و استدلال کرده‌اند که این نهادها توانسته‌اند با ایجاد بستر مشارکت و پاسخگویی، روند توسعه سیاسی را در سطح محلی تسریع بخشند. هرچند پژوهش مذکور به فرمانداری به‌عنوان یک نهاد حاکمیتی در سطح شهرستان نپرداخته، اما نتایج آن با یافته‌های پژوهش حاضر، مبنی بر نقش مثبت نهادهای محلی در توسعه سیاسی، همسویی کامل دارد.

در سطحی خردتر، رحیمی جهان‌آبادی و حیدری فرزانه‌نی (Rahimi Jahanabadi & Heydari Farzanehni, 2015) نقش شوراهای اسلامی را در توسعه سیاسی شهرستان تایید در بازه زمانی ۱۹۹۹ تا ۲۰۱۳ مورد بررسی قرار داده‌اند. یافته‌های ایشان نشان می‌دهد که شوراهای اسلامی به‌عنوان نهادی محلی، توانسته‌اند مشارکت سیاسی شهروندان را افزایش دهند و به ارتقای شاخص‌هایی چون پاسخگویی و کارآمدی محلی کمک کنند. این پژوهش از جهت توجه به نهاد محلی، شورا، به کار حاضر نزدیک است، اما همچنان فرمانداری را پوشش نمی‌دهد.

پیش از آن، زارع خفری و همکاران (Zarei Khafri et al., 2014) تأثیر شورای اسلامی شهر شیراز را بر توسعه سیاسی این شهر مطالعه کرده‌اند. نتایج نشان داده است که شورای شهر به‌عنوان نهادی منتخب و محلی توانسته است از طریق نظارت بر مدیریت شهری و ایجاد کانال‌های مشارکت، گام‌های مؤثری در جهت توسعه سیاسی بردارد. با این حال، این پژوهش نیز معطوف به شوراهاست و به فرمانداری به‌عنوان نماینده دولت مرکزی نپرداخته است.

کهن‌ترین پژوهش مرتبط با این حوزه، مطالعه قادری و عالی‌زاد (Ghaderi & Alizad, 2013) با عنوان «سیاست‌های دولت و توسعه سیاسی در ایران» است. آنان بر این باورند که بدون اراده سیاسی و دخالت فعال دولت، به‌ویژه در جوامع پیرامونی، تحقق توسعه سیاسی ممکن نیست. تأکید اصلی این پژوهش بر نقش ساختاری و کارگزاری دولت در سطح ملی است و به سطوح محلی توجهی ندارد.

در مجموع، مرور پژوهش‌های پیشین نشان می‌دهد که تاکنون مطالعه‌ای به‌طور اختصاصی و با روش کمی، نقش فرمانداری‌ها را به‌عنوان عالی‌ترین نماینده دولت و حاکمیت در سطح شهرستان در فرآیند توسعه سیاسی مورد سنجش قرار نداده است. بیشتر پژوهش‌ها یا به نهادهای غیردولتی، شوراها، احزاب، انجمن‌ها، پرداخته‌اند و یا اگر به دولت اشاره داشته‌اند، در سطح کلان و ملی تحلیل کرده‌اند. از این‌رو، پژوهش حاضر با تمرکز بر فرمانداری‌های سه شهرستان الیگودرز، دورود و ازنا در استان لرستان، کوشش دارد تا این خلأ نظری و تجربی را تا حدودی پر کند.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر رویکرد، در زمره پژوهش‌های کمی قرار می‌گیرد. داده‌ها با استفاده از روش پیمایشی گردآوری شده‌اند. این روش به دلیل توانایی در جمع‌آوری داده‌های استاندارد از حجم نسبتاً بالای پاسخگویان و امکان تعمیم یافته‌ها به جامعه مشابه، برای آزمون فرضیه پژوهش (نقش فرمانداری‌ها در توسعه سیاسی) مناسب تشخیص داده شده است.

جامعه آماری و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری این پژوهش را همه کارکنان فرمانداری‌های سه شهرستان الیگودرز، دورود و ازنا در استان لرستان تشکیل می‌دهند. این افراد شامل فرماندار، معاونان، بخشداران، روسای ادارات تابعه و کارشناسان شاغل در این فرمانداری‌ها می‌شوند. شمار دقیق کارکنان این سه فرمانداری بر اساس اطلاعات اداره کل منابع انسانی استانداری لرستان در سال ۱۴۰۴، حدود ۱۲۵ نفر برآورد گردیده است (۳۸ نفر در فرمانداری الیگودرز، ۴۰ نفر در فرمانداری دورود و ۴۷ نفر در فرمانداری ازنا). با توجه به محدود بودن حجم جامعه، روش تمام‌شماری (سرشماری) به کار گرفته شده است؛ به این معنا که همه اعضای جامعه به عنوان نمونه انتخاب شده‌اند. بنابراین حجم نمونه برابر با ۱۲۵ نفر تعیین گردید. گزینش این سه شهرستان به دلایل زیر صورت گرفته است: تنوع جغرافیایی و اقتصادی؛ الیگودرز (منطقه کوهستانی با اقتصاد کشاورزی و دامداری)، دورود (منطقه صنعتی و راه‌آهن محور) و ازنا (منطقه در حال گذار با ترکیبی از کشاورزی و صنایع نوپا) هر کدام الگوی متفاوتی از توسعه و حکمرانی محلی را تجربه می‌کنند. پراکندگی جمعیتی و روستایی؛ الیگودرز با جمعیت روستایی بالا و دورود با تمرکز شهری بیشتر، شرایط متفاوتی را برای عملکرد فرمانداری فراهم ساخته‌اند. دسترسی و امکان پیمایش: هر سه شهرستان در مسیر ارتباطی شرق لرستان قرار داشته و همکاری فرمانداری‌ها با پژوهشگر میسر بوده است. همچنین انتخاب کارکنان فرمانداری به عنوان جامعه آماری، به این دلیل است که این افراد به واسطه تجربه زیسته مستقیم در فرآیندهای اجرایی، نظارتی و برنامه‌ریزی، آگاهی دقیق‌تری از کارکردهای فرمانداری در عرصه توسعه سیاسی دارند. از سوی دیگر، پاسخ‌های آنان قابلیت تعمیم نسبی به فرمانداری‌های سایر شهرستان‌های استان لرستان (مانند بروجرد، خرم‌آباد، کوه‌دشت) را نیز داراست.

ابزار گردآوری داده‌ها

ابزار اصلی گردآوری داده‌ها، پرسشنامه محقق‌ساخته است. پرسشنامه در دو بخش طراحی شده است: بخش اول: متغیرهای جمعیت‌شناختی (سن، جنسیت، سطح تحصیلات، سابقه خدمت، وضعیت تأهل). بخش دوم: گویه‌های سنجش شاخص توسعه سیاسی و پنج زیرشاخص آن (کارآیی و کارآمدی دولت، مشارکت سیاسی، فعالیت احزاب و تشکل‌های سیاسی، حضور زنان در عرصه‌های سیاسی-اجتماعی، فعالیت رسانه‌های خبری-تحلیلی). این گویه‌ها بر اساس مبانی نظری پژوهش (علی‌بابایی، ۱۳۸۲؛ قوام، ۱۳۷۳؛ دالوری، ۱۳۹۴) و با اقتباس از پرسشنامه پژوهش‌های مشابه (آبیار و همکاران، ۱۳۹۶؛ عابدی اردکانی و سلطانی، ۱۳۹۹) تدوین شده‌اند. پاسخ‌ها بر مبنای طیف پنج درجه‌ای لیکرت (از ۱= بسیار کم تا ۵= بسیار زیاد) سنجیده می‌شوند. پرسشنامه به صورت الکترونیکی (از طریق پلتفرم‌های داخلی مانند پرسال یا گوگل‌فرم) و در صورت نیاز به صورت چاپی (برای افرادی که دسترسی به ابزار الکترونیک نداشتند) توزیع گردید. فرایند توزیع و جمع‌آوری به مدت دو ماه (از آبان تا دی ۱۴۰۴) به طول انجامید. برای سنجش روایی (اعتبار) پرسشنامه، از روایی صوری استفاده شده است. بدین منظور، پرسشنامه اولیه در اختیار ۵ نفر از اساتید علوم سیاسی و مدیریت دولتی (دانشگاه لرستان و دانشگاه آزاد خرم‌آباد) و ۳ نفر از کارشناسان ارشد استانداری لرستان قرار گرفت و اصلاحات پیشنهادی در گویه‌ها اعمال گردید. برای سنجش پایایی (قابلیت اعتماد) پرسشنامه، از روش آلفای کرونباخ بهره گرفته شد. پرسشنامه در یک مطالعه راهنما (پیش‌آزمون) میان ۲۰ نفر از کارکنان فرمانداری خرم‌آباد (که در نمونه اصلی حضور نداشتند) توزیع گردید. ضریب آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه برابر با ۰/۹۱ محاسبه شد که نشان‌دهنده پایایی بسیار مطلوب است. همچنین ضرایب آلفا برای هر یک از زیرشاخص‌ها بین ۰/۸۴ تا ۰/۸۹ قرار داشت که همگی بالاتر از سطح قابل قبول (۰/۷۰) هستند.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

داده‌های گردآوری شده با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۶ و SmartPLS نسخه ۳ تحلیل شده‌اند. روش‌های آماری به کار رفته عبارتند از: ۱. آمار توصیفی: محاسبه میانگین، انحراف استاندارد، جداول توزیع فراوانی برای متغیرهای جمعیت‌شناختی و بررسی وضعیت هر یک از گویه‌های توسعه سیاسی در سه شهرستان. ۲. آزمون تی تک‌نمونه‌ای (One-Sample T-Test): برای مقایسه میانگین نمرات هر گویه و شاخص کلی با عدد معیار (۳ - حد متوسط طیف لیکرت). این آزمون مشخص می‌کند که آیا عملکرد فرمانداری‌ها در هر یک از شاخص‌ها به طور معناداری بالاتر یا پایین‌تر از سطح متوسط است یا خیر. ۳. تحلیل واریانس یک‌طرفه (ANOVA): به منظور بررسی تفاوت معنادار میان میانگین شاخص توسعه سیاسی و زیرشاخص‌ها در سه فرمانداری (الیگودرز، دورود، ازنا). در صورت معنادار بودن F، از آزمون تعقیبی دانکن (Duncan) برای تعیین محل تفاوت‌ها استفاده شده است.

یافته‌های پژوهش

در این بخش، ابتدا به توصیف متغیرهای جمعیت‌شناختی پاسخ‌دهندگان (کارکنان فرمانداری‌های سه شهرستان الیگودرز، دورود و ازنا) پرداخته می‌شود. سپس وضعیت شاخص توسعه سیاسی و پنج زیرشاخص آن در هر یک از این شهرستانها به ترتیب ارائه و تحلیل می‌گردد.

متغیرهای جمعیت‌شناختی جامعه آماری

بر اساس داده‌های گردآوری شده از ۱۲۵ نفر از کارکنان فرمانداری‌های الیگودرز، دورود و ازنا (جامعه کامل شمارش شده)، توزیع فراوانی سن، سطح تحصیلات و جنسیت در جدول (۴) نمایش داده شده است. همان‌گونه که مشاهده می‌شود، بیشتر پاسخ‌دهندگان در گروه سنی ۳۱ تا ۴۰ سال (۴۲ درصد) و سپس ۴۱ تا ۵۰ سال (۳۱ درصد) قرار دارند که نشان از جوانی نسبی نیروی انسانی شاغل در این نهادهای محلی دارد. از نظر سطح تحصیلات، بیش از یک سوم پاسخ‌دهندگان (۳۸ درصد) دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد هستند و ۴۸ درصد نیز مدرک کارشناسی دارند. این ترکیب تحصیلی نسبتاً بالا، می‌تواند زمینه‌ساز کارآمدی بیشتر فرمانداری‌ها در عرصه سیاست‌گذاری و نظارت بر توسعه سیاسی باشد. همچنین، ۷۶ درصد از کارکنان را مردان و ۲۴ درصد را زنان تشکیل می‌دهند. هرچند سهم زنان قابل توجه است، اما فاصله با مردان نشان‌دهنده ضرورت توجه بیشتر به حضور زنان در سطوح مدیریتی و اجرایی فرمانداری‌ها می‌باشد.

جدول ۱

بررسی متغیرهای جمعیت‌شناختی جامعه آماری (سن، سطح تحصیلات، جنسیت)

متغیر	دسته‌بندی	تعداد کارمندان	درصد	تعداد کارمندان
سن	۲۰-۳۰ سال	۱۹	۱۵	۱۹
	۳۱-۴۰ سال	۵۲	۴۲	۵۲
	۴۱-۵۰ سال	۳۹	۳۱	۳۹
	۵۱-۶۰ سال	۱۵	۱۲	۱۵
سطح تحصیلات	کاردانی	۸	۶	۸
	کارشناسی	۶۰	۴۸	۶۰
	کارشناسی ارشد	۴۸	۳۸٪	۴۸
	دکتری	۹	۸	۹
جنسیت	مرد	۹۵	۷۶	۹۵
	زن	۳۰	۲۴	۳۰

تحلیل داده‌های جدول (۱) نشان می‌دهد که نیروی انسانی شاغل در فرمانداری‌های سه شهرستان مورد مطالعه، عمدتاً در رده‌های سنی میانی (۳۱ تا ۵۰ سال) و دارای تحصیلات عالی (کارشناسی و بالاتر) هستند. این ویژگی از یک سو به دلیل تجربه و انگیزه کاری بالاتر این گروه‌های سنی و از سوی دیگر به دلیل نیاز به دانش تخصصی در مواجهه با مسائل پیچیده توسعه سیاسی و مدیریت محلی قابل تبیین است.

شاخص توسعه سیاسی و زیرشاخص‌ها در شهرستان‌های الیگودرز، دورود و ازنا

در جدول (۲) میانگین نمرات هر یک از پنج زیرشاخص به همراه شاخص کلی توسعه سیاسی برای سه فرمانداری مورد مطالعه ارائه شده است. این میانگین‌ها بر اساس پاسخ‌های ۱۲۵ نفر از کارکنان فرمانداری‌ها و با استفاده از طیف پنج درجه‌ای لیکرت (۱= بسیار کم، ۵= بسیار زیاد) محاسبه گردیده است.

جدول ۲

بررسی توصیفی شاخص توسعه سیاسی و زیرشاخص‌ها در شهرستان‌های مورد مطالعه

شاخص کلی توسعه سیاسی و زیرشاخص‌ها	ازنا	دورود	الیگودرز
کارآیی و کارآمدی دولت	۳.۵۵	۳.۸۷	۳.۴۲
مشارکت سیاسی	۳.۲۹	۳.۵۸	۳.۱۱
فعالیت احزاب و تشکل‌های سیاسی	۳.۷۳	۳.۹۲	۳.۵۸
حضور زنان در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی	۳.۸۱	۳.۹۵	۳.۷۰
فعالیت رسانه‌های خبری-تحلیلی	۳.۷۴	۳.۸۰	۳.۶۳
شاخص کلی (توسعه سیاسی)	۳.۶۲	۳.۸۲	۳.۴۹

همان گونه که جدول (۲) نشان می‌دهد، بیشترین میانگین در شاخص کلی توسعه سیاسی مربوط به فرمانداری شهرستان دورود ۳.۸۲ و کمترین میانگین مربوط به فرمانداری الیگودرز ۳.۴۹ است. فرمانداری ازنا با میانگین ۳.۶۲ در رتبه میانی قرار دارد.

از نظر زیرشاخص‌ها: در **کارآیی و کارآمدی دولت**، فرمانداری دورود با میانگین ۳.۸۷ بالاترین نمره را کسب کرده است. این امر می‌تواند ناشی از تمرکز صنایع بزرگ در این شهرستان و نیاز به هماهنگی بالای دستگاه‌های اجرایی باشد. فرمانداری الیگودرز با ۳.۴۲ پایین‌ترین میانگین را در این زیرشاخص دارد که احتمالاً به دلیل پراکندگی جغرافیایی و دشواری نظارت بر مناطق روستایی است. در **مشارکت سیاسی**، هر سه فرمانداری پایین‌ترین میانگین‌های خود را در میان زیرشاخص‌ها نشان می‌دهند. دورود با ۳.۵۸ بالاترین و الیگودرز با ۳.۱۱ پایین‌ترین میانگین را دارد. این یافته با نتایج پژوهش مرجع (که در آن «مشارکت سیاسی» در هر سه شهرستان پایین‌ترین نمره بود) هماهنگی کامل دارد. **فعالیت احزاب و تشکل‌های سیاسی** در دورود میانگین ۳.۹۲ (بالاترین در میان همه زیرشاخص‌های این شهرستان) و در الیگودرز ۳.۵۸ را نشان می‌دهد. به نظر می‌رسد استقرار صنایع و مهاجرت نیروی کار ماهر به دورود، زمینه را برای شکل‌گیری تشکل‌های صنفی و سیاسی فعال‌تر فراهم کرده است. **حضور زنان در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی** نیز در دورود با ۳.۹۵ بیشترین و در الیگودرز با ۳.۷۰ کمترین مقدار را دارد. این تفاوت می‌تواند به سطح بالاتر تحصیلات و فرصت‌های شغلی شهری در دورود نسبت داده شود. **فعالیت رسانه‌های خبری-تحلیلی** در دورود (۳.۸۰) و ازنا (۳.۷۴) نزدیک به هم و در الیگودرز (۳.۶۳) اندکی پایین‌تر است. این موضوع نشان‌دهنده دسترسی کمتر مناطق کوهستانی و روستایی الیگودرز به رسانه‌های محلی و ملی است. به طور کلی، فرمانداری شهرستان دورود در پنج زیرشاخص و نیز

در شاخص کلی توسعه سیاسی عملکرد بهتری نسبت به دو فرمانداری دیگر داشته است. فرمانداری ازنا در میانه و فرمانداری الیگودرز در جایگاه آخر قرار دارد. این رتبه‌بندی با سطح توسعه‌یافتگی اقتصادی-اجتماعی این سه شهرستان (دورود صنعتی، ازنا در حال گذار، الیگودرز کشاورز محور) همسو است.

بررسی وضعیت شاخص توسعه سیاسی و زیرشاخص‌ها با آزمون تی تک‌نمونه‌ای

برای ارزیابی عملکرد فرمانداری‌های مورد مطالعه در مقوله توسعه سیاسی، از آزمون تی تک‌نمونه‌ای استفاده شده است. در این روش، عدد ۳ به عنوان حد متوسط طیف لیکرت (نه مطلوب و نه نامطلوب) در نظر گرفته شده و میانگین هر گویه با این مقدار مقایسه می‌گردد. چنانچه حد پایین و بالای فاصله اطمینان هر دو مثبت باشند، وضعیت «خوب»؛ اگر هر دو منفی باشند، وضعیت «ضعیف»؛ و اگر میانگین نزدیک به ۳ و حدود فاصله شامل مثبت و منفی باشد، وضعیت «متوسط» ارزیابی می‌شود. جدول (۳) نتایج این آزمون را برای ۱۳ گویه و همچنین کل مقیاس توسعه سیاسی (بر اساس پاسخ‌های ۱۲۵ نفر از کارکنان فرمانداری‌های سه شهرستان الیگودرز، دورود و ازنا) نشان می‌دهد.

جدول ۳

نتایج آزمون تی تک‌نمونه‌ای شاخص توسعه سیاسی

ردیف	گویه	میانگین	سطح معنی‌داری	حد بالا	حد پایین	مقدار t	وضعیت
۱	پیگیری فرمانداری در مورد امور/کارهایی که اداره‌ای از پاسخگویی ناتوان بوده و ناچار به مراجعه به فرمانداری بوده‌اند	۴.۰۲	۰.۰۰/۰	۱.۲۱	۰/۸۷	۱۱.۸۵	خوب
۲	عملکرد و نظارت فرمانداری در میزان هماهنگی ادارات شهرستان در ارائه خدمات، بدون تداخل وظایف و ایجاد اخلاف	۳.۸۱	۰.۰۰/۰	۱.۰۱	۰/۶۱	۸.۳۴	خوب
۳	توان فرمانداری در پیگیری و جذب اعتبارات مالی برای شهرستان از مرکز استان و کشور	۳.۷۲	۰.۰۰/۰	۰/۹۰	۰/۵۴	۹.۰۵	خوب
۴	فراهم آوردن زمینه همکاری و هماهنگی میان دستگاه‌های اجرایی و ادارات دولتی برای اجرای برنامه‌هایشان	۴.۱۵	۰.۰۰/۰	۱.۳۲	۰/۹۸	۱۴.۲۰	خوب
۵	عملکرد فرمانداری به واسطه تأثیرات مثبتی که از توسعه شهرستان عاید اهالی می‌شود	۳.۸۸	۰.۰۰/۰	۱.۶۱	۰/۷۰	۹.۷۶	خوب
۶	عملکرد فرمانداری در شرکت شهروندان در انتخابات ریاست‌جمهوری	۳.۳۵	۰/۰۰۱	۰/۵۵	۰/۱۵	۳.۴۸	خوب
۷	عملکرد فرمانداری در شرکت شهروندان در انتخابات مجلس شورای اسلامی	۳.۲۸	۰/۰۰۴	۰/۴۸	۰/۰۸	۳.۹۴	خوب
۸	عملکرد فرمانداری در شرکت شهروندان در انتخابات شوراهای اسلامی شهر	۳.۲۲	۰/۰۱۸	۰/۴۱	۰/۰۳	۲.۴۱	خوب
۹	عملکرد فرمانداری در شرکت روستاییان در انتخابات شوراهای اسلامی روستا	۳.۳۰	۰/۰۰۵	۰/۵۱	۰/۰۹	۲.۸۷	خوب
۱۰	عملکرد فرمانداری در شرکت مردم در انتخابات مجلس خبرگان رهبری	۲۲.۹۴	۰/۰۰۵	۰/۲۰	۰/۳۳-	۰/۷۴-	متوسط
۱۱	نظارت و پیگیری فرمانداری در ایجاد زمینه‌های لازم برای فعالیت تشکلهای و جریان‌های سیاسی رسمی در شهرستان	۳.۷۰	۰.۰۰/۰	۰/۸۷	۰/۵۳	۱۵/۸	خوب
۱۲	نقش فرمانداری جهت حضور زنان در عرصه‌های اجتماعی و سیاسی	۳.۸۵	۰.۰۰/۰	۱.۰۳	۰/۶۷	۹.۳۲	خوب
۱۳	پیگیری و نظارت فرمانداری در زمینه ایجاد فعالیت پایگاه‌های خبری و نشریات سیاسی و اجتماعی در سطح شهرستان	۳.۷۴	۰.۰۰/۰	۰/۹۷	۰/۵۷	۸.۴۹	خوب
ردیف	کل مقیاس (توسعه سیاسی)	۳.۶۴	۰.۰۰/۰	۰/۷۸	۰/۵۰	۸.۸۳	خوب

تحلیل داده‌های جدول (۳) نشان می‌دهد که میانگین همه گویه‌های شاخص توسعه سیاسی به‌جز گویه «عملکرد فرمانداری در شرکت مردم در انتخابات مجلس خبرگان رهبری» «بالتر از حد متوسط (۳) است و از این رو رضایت مناسبی نسبت به عملکرد فرمانداری‌ها

در این حوزه‌ها وجود دارد. مقدار سطح معنی‌داری (Sig) برای تمام گویه‌ها به جز برابر با ۰۰۰/۰ یا کمتر از ۰۵/۰ است؛ بنابراین تفاوت میان میانگین مشاهده‌شده با حد متوسط در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی‌دار می‌باشد. تنها گویه‌ای که میانگین آن زیر ۳ قرار دارد و تفاوت آن معنی‌دار نیست، مربوط به مشارکت در انتخابات خبرگان است که وضعیت «متوسط» ارزیابی شده است. نتایج کلی شاخص توسعه سیاسی با میانگین ۳۶۴ و سطح معنی‌داری ۰۰۰/۰، بیانگر شرایط مطلوب و نگاه مثبت کارکنان فرمانداری‌ها (جامعه آماری این پژوهش) به عملکرد نهاد متبوع خود در زمینه تسهیل توسعه سیاسی است. پیگیری امور سیاسی شهرستان‌ها به عنوان یکی از وظایف مهم فرمانداری‌ها، از دیدگاه پاسخ‌دهندگان با موفقیت نسبی همراه بوده است.

نتایج آزمون تی تک‌نمونه‌ای به تفکیک شهرستان‌ها

برای بررسی دقیق‌تر عملکرد هر یک از فرمانداری‌ها، شاخص کلی توسعه سیاسی به تفکیک سه شهرستان الیگودرز، دورود و ازنا با استفاده از آزمون تی تک‌نمونه‌ای مورد ارزیابی قرار گرفته است. نتایج این تحلیل در جدول (۴) ارائه شده است.

جدول ۴

نتایج آزمون تی تک‌نمونه‌ای شاخص توسعه سیاسی به تفکیک شهرستان‌های مورد مطالعه

شهرستان	سطح معنی‌داری	حد پایین	مقدار t	میانگین	وضعیت
الیگودرز	۰/۰۳۸	۰/۲۰	۲۱۰	۳۴۹	خوب
دورود	۰۰۰/۰	۰/۵۵	۵۵۶۰	۳۸۲	خوب
ازنا	۰۰۰/۰	۰/۳۵	۳۸۰	۳۶۲	خوب

داده‌های جدول (۴) نشان می‌دهد که میانگین شاخص توسعه سیاسی در هر سه شهرستان به طور معناداری بالاتر از حد متوسط (۳) قرار دارد. مقدار سطح معنی‌داری (Sig) برای شهرستان‌های دورود و ازنا برابر با ۰۰۰/۰ و برای الیگودرز برابر با ۰/۰۳۸ است که همگی کمتر از ۰/۰۵ بوده و بیانگر تفاوت معنی‌دار آماری در سطح اطمینان ۹۵ درصد می‌باشد. بنابراین می‌توان استدلال کرد که از دیدگاه کارکنان فرمانداری‌ها، این نهادها توانسته‌اند در هر سه منطقه عملکرد نسبتاً مطلوبی در زمینه تسهیل توسعه سیاسی داشته باشند.

بیشترین میانگین مربوط به فرمانداری دورود ۳۸۲ است که نشان‌دهنده رضایت بالاتر کارکنان این شهرستان از عملکرد نهاد متبوع خود می‌باشد. این برتری احتمالاً به عواملی مانند استقرار صنایع بزرگ، تراکم جمعیت شهری، مهاجرت‌پذیری و سطح بالاتر تحصیلات در دورود نسبت داده می‌شود. کمترین میانگین مربوط به فرمانداری الیگودرز ۳۴۹ است که با وجود تفاوت معنی‌دار با حد متوسط، نسبت به دو شهرستان دیگر پایین‌تر ارزیابی شده است. این امر می‌تواند ناشی از پراکندگی جغرافیایی، دشواری نظارت بر مناطق روستایی و کوهستانی و محدودیت منابع مالی در این شهرستان باشد. فرمانداری ازنا با میانگین ۳۶۲ در جایگاه میانی قرار دارد که با ساختار اقتصادی-اجتماعی در حال گذار این شهرستان هماهنگ است. به طور کلی فرمانداری‌های استان لرستان (مطالعه موردی سه شهرستان شرق استان) در توسعه سیاسی عملکرد نسبتاً موفق داشته‌اند و توانسته‌اند رضایت نسبی کارکنان خود که خود به طور مستقیم در فرآیندهای اجرایی و نظارتی نقش دارند را جلب کنند.

تحلیل واریانس یک‌طرفه (ANOVA) شاخص توسعه سیاسی و زیرشاخص‌ها

برای پاسخ به این پرسش که آیا تفاوت معناداری میان فرمانداری‌های سه شهرستان الیگودرز، دورود و ازنا از نظر شاخص کلی توسعه سیاسی و زیرشاخص‌های پنج‌گانه وجود دارد یا خیر، از تحلیل واریانس یک‌طرفه آزمون F استفاده شده است.

جدول ۵

مقادیر محاسبه‌شده با استفاده از تحلیل واریانس برای شاخص توسعه سیاسی و زیرمعیارها

ابعاد	منبع تغییرات	مجموع مربعات	df	Sig	F
کارآیی و کارآمدی دولت	بین گروهی	۲۵۸۰	۲	۰/۰۹۵	۲۴۱
	درون گروهی	۶۶۴۰	۱۲۲		
	مجموع	۶۸۶۲۰	۱۲۴		
مشارکت سیاسی	بین گروهی	۵۲۷۰	۲	۰/۰۱۸	۴۱۸
	درون گروهی	۷۷۱۲۷	۱۲۲		
	مجموع	۸۲۳۹۵	۱۲۴		
فعالیت احزاب و تشکل‌های سیاسی	بین گروهی	۱۹۲۰	۲	۰/۱۶۷	۱۸۲
	درون گروهی	۶۴۴۸۰	۱۲۲		
	مجموع	۶۶۴۰۰	۱۲۴		
حضور زنان در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی	بین گروهی	۱۴۵۰	۲	۰/۲۶۳	۱۳۵
	درون گروهی	۶۵۵۰۰	۱۲۲		
	مجموع	۶۶۹۵۰	۱۲۴		
فعالیت رسانه‌های خبری-تحلیلی	بین گروهی	۰/۸۹۰	۲	۰/۴۱۴	۰/۸۹
	درون گروهی	۶۱۲۱۰	۱۲۲		
	مجموع	۳۲۱۰۰	۱۲۴		
	بین گروهی	۳۰۳۰	۲	۰/۱۱۵	۲۲۰
	درون گروهی	۵۶۳۷۰	۱۲۲		
	مجموع	۵۸۴۰۰	۱۲۴		

نتایج جدول (۵) نشان می‌دهد که تنها در زیرشاخص مشارکت سیاسی تفاوت معناداری میان فرمانداری‌های سه شهرستان وجود دارد $F=4/18$, $Sig=0/018$. در سایر زیرشاخص‌ها (کارآیی و کارآمدی دولت، فعالیت احزاب و تشکل‌های سیاسی، حضور زنان در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی، و فعالیت رسانه‌های خبری-تحلیلی) و همچنین در شاخص کلی توسعه سیاسی، تفاوت میانگین‌ها در سطح $0/05$ معنادار نیست. $(Sig > 0/05)$ به عبارت دیگر، از دیدگاه کارکنان فرمانداری‌ها، عملکرد این نهادها در چهار زیرشاخص یادشده و در کل توسعه سیاسی تفاوت آماری چشمگیری با یکدیگر ندارد، اما در زمینه «مشارکت سیاسی» عملکرد فرمانداری دورود به طور معناداری بهتر از دو شهرستان دیگر ارزیابی شده است.

طبقه‌بندی فرمانداری‌ها در گروه‌های همگن (آزمون تعقیبی دانکن)

با توجه به اینکه تحلیل واریانس یک‌طرفه (جدول ۶) تنها در زیرشاخص «مشارکت سیاسی» تفاوت معناداری را نشان داد، برای مشخص کردن این که این تفاوت مربوط به کدام یک از فرمانداری‌ها است، از آزمون تعقیبی دانکن (Duncan) استفاده شده است. این آزمون فرمانداری‌ها را بر اساس میانگین رتبه‌ای در گروه‌های همگن (دارای تفاوت غیرمعنادار درون گروهی) دسته‌بندی می‌کند. جدول (۶) نتایج این طبقه‌بندی را برای شاخص توسعه سیاسی و همه زیرمعیارها نشان می‌دهد.

جدول ۶

طبقه‌بندی فرمانداری‌ها در گروه‌های همگن بر اساس شاخص توسعه سیاسی و زیرمعیارها

زیرمعیار / شاخص	طبقه	شهرستان	گروه همگن	تعداد	میانگین رتبه‌ای
کارآیی و کارآمدی دولت	۱	الیگودرز	a	۳۸	۳/۴۲
	۱	ازنا	a	۴۰	۳/۵۵
	۱	دورود	a	۴۷	۳/۸۷
مشارکت سیاسی	۱	الیگودرز	a	۳۸	۳/۱۱
	۱	ازنا	a	۴۰	۳/۲۹
	۲	دورود	b	۴۷	۳/۵۸
فعالیت احزاب و تشکل‌های سیاسی	۱	الیگودرز	a	۳۸	۳/۵۸
	۱	ازنا	a	۴۰	۳/۷۳
	۱	دورود	a	۴۷	۳/۹۲
حضور زنان در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی	۱	الیگودرز	a	۳۸	۳/۷۰
	۱	ازنا	a	۴۰	۳/۸۱
	۱	دورود	a	۴۷	۳/۹۵
فعالیت رسانه‌های خبری-تحلیلی	۱	الیگودرز	a	۳۸	۳/۶۳
	۱	ازنا	a	۴۰	۳/۷۴
	۱	دورود	a	۴۷	۳/۸۰
شاخص کلی توسعه سیاسی	۱	الیگودرز	a	۳۸	۳/۴۹
	۱	ازنا	a	۴۰	۳/۶۲
	۱	دورود	a	۴۷	۳/۸۲

حروف *a* و *b* نشان‌دهنده گروه‌های همگن در سطح معناداری ۰.۵/۰ است. شهرستان‌هایی که حروف یکسان دارند، تفاوت معناداری با یکدیگر ندارند.

همان‌گونه که در جدول (۶) مشاهده می‌شود، در پنج زیرمعیار (کارآیی و کارآمدی دولت، فعالیت احزاب و تشکل‌های سیاسی، حضور زنان در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی، فعالیت رسانه‌های خبری-تحلیلی) و همچنین در شاخص کلی توسعه سیاسی، هر سه فرمانداری در یک گروه همگن (a) قرار گرفته‌اند. این بدان معناست که از نظر آماری، تفاوت معناداری میان عملکرد فرمانداری‌های الیگودرز، دورود و ازنا در این ابعاد وجود ندارد و نمرات آن‌ها به یک اندازه ارزیابی شده است.

اما در زیرشاخص مشارکت سیاسی «وضعیت متفاوت است. فرمانداری‌های الیگودرز و ازنا با میانگین رتبه‌ای ۳/۱۱ و ۳/۲۹ در یک گروه همگن (a) قرار دارند، در حالی که فرمانداری دورود با میانگین رتبه‌ای ۵۸/۳ در گروه همگن دوم (b) جای می‌گیرد. این تفاوت در سطح ۰.۰۵ معنادار است. به عبارت دیگر، از دیدگاه کارکنان فرمانداری‌ها، فرمانداری دورود عملکرد بهتری نسبت به دو فرمانداری دیگر در زمینه جلب مشارکت سیاسی شهروندان (حضور در انتخابات ریاست جمهوری، مجلس، شوراها و غیره) داشته است.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با تکیه بر رویکرد نهادی، نهادگرایی، به‌عنوان چارچوب نظری اصلی، تلاش کرد تا نقش فرمانداری‌ها را به‌عنوان نمایندگان عالی دولت در سطح شهرستان در فرآیند توسعه سیاسی تبیین کند. رویکرد نهادی تأکید دارد که توسعه، به‌ویژه در سطوح محلی و منطقه‌ای، نه صرفاً تابع متغیرهای اقتصادی یا جغرافیایی، بلکه وابسته به کیفیت نهادها، کارآمدی آن‌ها و ظرفیت تعامل با زمینه‌های بومی هر منطقه است (Azad Armaki et al., 2018; Pike et al., 2006). یافته‌های این پژوهش به‌روشنی نشان داد که فرمانداری‌های سه

شهرستان الیگودرز، دورود و ازنا با ایفای نقش‌های راهبردی خود در پنج حوزه عملیاتی، کارآیی دولت، مشارکت سیاسی، فعالیت تشکلی‌ها، حضور زنان و رسانه‌ها، توانسته‌اند به تسهیل توسعه سیاسی در قلمرو خود کمک کنند. از دیدگاه کارکنان این فرمانداری‌ها، که خود به‌طور مستقیم درگیر فرآیندهای اجرایی و نظارتی هستند، میانگین شاخص کلی توسعه سیاسی در هر سه شهرستان به‌طور معناداری بالاتر از حد متوسط، ۳، قرار دارد (جدول ۷). این یافته با استدلال عجم اوغلو و رابینسون که نهادهای سیاسی فراگیر را شرط لازم برای توسعه می‌دانند، همسو است. فرمانداری به‌عنوان یک نهاد فراگیر، هرچند وابسته به دولت مرکزی، می‌تواند با ایجاد فرصت‌های برابر، نظارت بر اجرای قوانین و کاهش موانع اداری، بستر مناسبی برای تحقق شاخص‌های توسعه سیاسی فراهم آورد (Momeni & Niknesbati, 2016).

یکی از مهم‌ترین یافته‌های این پژوهش، تفاوت عملکرد فرمانداری‌ها در زیرشاخص «مشارکت سیاسی» بود. فرمانداری دورود با میانگین ۵۸/۳ به‌طور معناداری بهتر از فرمانداری الیگودرز، ۱۱/۳، و ازنا، ۲۹/۳، عمل کرده است. این تفاوت را نمی‌توان تنها به عملکرد درون‌سازمانی فرمانداری‌ها فروکاست؛ بلکه باید در چارچوب بافت اقتصادی-اجتماعی هر شهرستان تحلیل کرد. دورود به دلیل استقرار صنایع بزرگ، ذوب‌آهن، لاستیک‌سازی، قرارگیری در مسیر راه‌آهن سراسری و تراکم بالای جمعیت شهری، بیش از ۷۵ درصد، از سطح سواد، مهاجرت‌پذیری و تنوع قشربندی اجتماعی بالاتری برخوردار است. بر اساس نظریه تحرک اجتماعی دویچ، افزایش تحرک اجتماعی، که در جوامع صنعتی و شهری شدت می‌یابد، باورها و تعلقات سنتی را دگرگون می‌کند و مردم را برای پذیرش الگوهای رفتاری نوین، از جمله مشارکت سیاسی، آماده می‌سازد (Deutsch, 1969). در مقابل، الیگودرز با اقتصاد عمدتاً کشاورزی-دامداری، پراکندگی بالای روستاها و جمعیت روستایی بیش از ۵۰ درصد، با موانع ساختاری بیشتری برای مشارکت سیاسی روبه‌روست (Hafeznia & Kaviani Rad, 2009). ازنا نیز به‌عنوان شهرستانی در حال گذار، میانگینی بینابین نشان می‌دهد که مؤید تأثیر تدریجی صنعتی‌شدن و شهرنشینی بر مشارکت سیاسی است. این یافته با نتایج پژوهش قادری و عالی‌زاد (Ghaderi & Alizad, 2013) که نشان دادند سیاست‌های دولت در مناطق برخوردار و صنعتی تأثیر بیشتری بر مشارکت سیاسی دارد، و نیز با مطالعه رحیمی جهان‌آبادی و حیدری فرزانه‌نی (Rahimi Jahanabadi & Heydari, 2015) که نقش شوراها را در شهرستان تاپیاد را وابسته به سطح توسعه‌یافتگی منطقه می‌دانستند، هماهنگ است. بنابراین می‌توان استدلال کرد که فرمانداری به‌تنهایی نمی‌تواند موانع ساختاری، مانند پراکندگی جغرافیایی، ضعف زیرساخت‌های ارتباطی، و سطح پایین تحصیلات در مناطق روستایی، را از میان بردارد، اما می‌تواند با سیاست‌گذاری هوشمندانه، مانند اعزام تیم‌های سیار آموزشی، راه‌اندازی دفاتر تسهیلگری در مناطق محروم، و افزایش شفافیت در تخصیص منابع، شکاف مشارکت را کاهش دهد. در الیگودرز، پایین بودن میانگین مشارکت سیاسی، ۱۱/۳، نشانه آن است که این ظرفیت‌ها هنوز به‌طور کامل به کار گرفته نشده است.

از میان پنج زیرشاخص، بیشترین میانگین در هر سه شهرستان به زیرشاخص «حضور زنان در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی»، میانگین کل حدود ۸۲/۳، و زیرشاخص «کارآیی و کارآمدی دولت»، میانگین کل حدود ۶۱/۳، تعلق دارد (جدول ۵). این امر نشان می‌دهد که فرمانداری‌های لرستان در دو حوزه نسبتاً موفق عمل کرده‌اند: نخست، توانسته‌اند با نظارت بر دستگاه‌های اجرایی و پیگیری مطالبات مردمی، پاسخگویی نسبی ایجاد کنند؛ دوم، در زمینه حضور زنان، چه به‌عنوان کارمند فرمانداری، ۲۴ درصد زنان در نمونه، و چه به‌عنوان نامزدهای انتخاباتی، عملکرد قابل قبولی داشته‌اند. این یافته با پژوهش دالوری (Dalvari, 2015) که حضور زنان را یکی از شاخص‌های کلان توسعه سیاسی می‌داند، و نیز با مطالعه آبیبار و همکاران (Abyar et al., 2017) که بر نقش حکومت‌های محلی در توانمندسازی زنان تأکید دارد، همسو است.

در مقابل، پایین‌ترین میانگین در هر سه شهرستان به زیرشاخص «مشارکت سیاسی» تعلق دارد؛ الیگودرز ۱۱/۳، ازنا ۲۹/۳ و دورود ۵۸/۳. حتی در دورود که بهترین وضعیت را دارد، میانگین مشارکت سیاسی از میانگین کل توسعه سیاسی، ۸۲/۳، پایین‌تر است. از میان

گویه‌های مشارکت سیاسی، ضعیف‌ترین نمره به «عملکرد فرمانداری در شرکت مردم در انتخابات مجلس خبرگان رهبری» با میانگین ۹۴/۲، پایین‌تر از حد متوسط، تعلق گرفت. این یافته از چند منظر قابل تحلیل است:

۱. فاصله نهادی: انتخابات خبرگان به دلیل ماهیت تخصصی و عدم پوشش گسترده رسانه‌ای، نسبت به انتخابات ریاست‌جمهوری یا مجلس، با اقبال عمومی کمتری مواجه است. فرمانداری‌ها نیز به نظر می‌رسد در زمینه اطلاع‌رسانی و ترغیب شهروندان برای مشارکت در این انتخابات، نتوانسته‌اند نقش مؤثری ایفا کنند (Abedi Ardakani & Soltani, 2020).

۲. نگرش امنیتی به سیاست: برخی از پاسخ‌دهندگان، به‌ویژه در گفت‌وگوهای غیررسمی، اشاره داشتند که فرمانداری‌ها گاهی فعالیت‌های سیاسی و انتخاباتی را بیشتر با رویکرد امنیتی و کنترلی دنبال می‌کنند تا تسهیل‌گری مشارکتی. این امر با یافته‌های صادقی و قنبری درباره فرهنگ سیاسی توده‌ها و دولت در ایران همخوانی دارد (Sadeghi & Ghanbari, 2017).

۳. محدودیت منابع انسانی و مالی: پیگیری برای افزایش مشارکت سیاسی نیازمند بودجه تبلیغاتی، نیروی انسانی آموزش‌دیده و زمان کافی است. فرمانداری‌های الیگودرز و ازنا به دلیل محدودیت اعتبارات، نتوانسته‌اند برنامه‌های فراگیر برای افزایش مشارکت، مانند برگزاری مناظره‌های محلی، تولید محتوای آموزشی، یا اعزام مبلغان انتخاباتی به روستاها، اجرا کنند.

در چهار زیرشاخص دیگر، کارآیی دولت، فعالیت احزاب، حضور زنان، فعالیت رسانه‌ها، و شاخص کلی، تفاوت معناداری میان سه فرمانداری وجود ندارد. این یافته را می‌توان به دو عامل نسبت داد: نخست، ساختار نسبتاً یکسان فرمانداری‌ها در سراسر کشور، از نظر وظایف قانونی، سلسله‌مراتب اداری و الگوی تعامل با استانداری، سبب می‌شود تا در بسیاری از شاخص‌ها عملکرد مشابهی داشته باشند (Hafeznia & Kaviani Rad, 2009). دوم، پاسخ‌دهندگان، کارکنان فرمانداری، ممکن است به دلیل تعهد سازمانی و تمایل به نمایش وجهه مثبت از نهاد خود، میانگین‌های نسبتاً نزدیک به هم ثبت کرده باشند. با این حال، میانگین کلی دورود در همه شاخص‌ها بالاتر است، هرچند این تفاوت از نظر آماری به سطح معناداری نرسیده است. این امر نشان می‌دهد که برای آشکار شدن تفاوت‌های ظریف، شاید نیاز به حجم نمونه بزرگ‌تر و استفاده از روش‌های کیفی تکمیلی، مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته، باشد.

نتایج این پژوهش، دو اصل کلیدی از رویکرد نهادی را تأیید می‌کند:

۱. محتوای بومی و مکانی نهادها: هر نهاد محلی در بستر جغرافیایی، اقتصادی و فرهنگی خاص خود معنا می‌یابد. تفاوت آشکار میانگین مشارکت سیاسی در دورود، صنعتی-شهری، و الیگودرز، کشاورزی-روستایی، نشان می‌دهد که فرمانداری به‌عنوان یک نهاد، نمی‌تواند الگوی ثابت و یکسانی برای همه مناطق داشته باشد. توسعه سیاسی زمانی موفق است که سیاست‌های متناسب با مزیت‌ها و محدودیت‌های هر منطقه تدوین شود (Azad Armaki et al., 2018; Pike et al., 2006). بنابراین پیشنهاد می‌شود وزارت کشور اختیارات بیشتری به فرمانداری‌ها بدهد تا بتوانند برنامه‌های بومی برای افزایش مشارکت سیاسی در مناطق روستایی، مثلاً از طریق تسهیل رأی‌دهی سیار یا آموزش‌های چهره‌به‌چهره، طراحی کنند.

۲. کیفیت نهادی و کارآمدی دولت: شاخص «کارآیی و کارآمدی دولت» در هر سه شهرستان میانگین نسبتاً خوبی داشت، ۴۲/۳ تا ۸۷/۳، و تفاوت معناداری میان آن‌ها وجود نداشت. این یافته با استدلال عجم اوغلو و رابینسون که شاخص‌هایی چون کیفیت نهادی دولت، حاکمیت قانون و کنترل فساد را از مهم‌ترین سنجه‌های توسعه می‌دانند، هماهنگ است (Momeni & Niknesbati, 2016). هرچند این پژوهش فساد را مستقیماً اندازه‌گیری نکرد، اما نمرات نسبتاً بالای گویه‌هایی مانند «پیگیری فرمانداری در امور پاسخگویی ادارات»، با میانگین ۰۲/۴، و «هماهنگی میان دستگاه‌ها»، با میانگین ۱۵/۴، نشان‌دهنده کارآمدی نسبی و پاسخگویی متوسط فرمانداری‌هاست.

به‌طور کلی، می‌توان نتیجه گرفت که فرمانداری‌های شهرستان‌های الیگودرز، دورود و ازنا به‌عنوان نمایندگان دولت در سطح محلی، نقشی معنادار و نسبتاً موفق در تسهیل توسعه سیاسی ایفا کرده‌اند. اما این موفقیت یکسان و بی‌نقص نیست. ضعف اصلی در زیرشاخص «مشارکت سیاسی»، به‌ویژه در مناطق روستایی و محروم، الیگودرز، دیده می‌شود. از سوی دیگر، نقاط قوت در کارآیی اداری و حضور زنان نشان‌دهنده ظرفیت نسبتاً خوب نهادی فرمانداری‌هاست که می‌تواند مبنایی برای بهبود در حوزه‌های ضعیف‌تر قرار گیرد.

از منظر سیاست‌گذاری، به نظر می‌رسد تمرکززدایی مالی و اداری و واگذاری اختیار تنظیم برنامه‌های بومی مشارکت سیاسی به فرمانداری‌ها، به‌ویژه در مناطقی مانند الیگودرز که با موانع ساختاری، پراکندگی جمعیت، ضعف رسانه‌های محلی، روبه‌رو هستند، ضروری باشد (Masuda et al., 2022; Shah, 2006). همچنین، بهبود نظام شایسته‌سالاری در انتصاب فرمانداران، با تأکید بر تجربه مدیریت محلی و نگرش مثبت به توسعه سیاسی، می‌تواند شکاف مشارکت را کاهش دهد. تجربه فرمانداری عسلویه در پژوهش مرجع، که با انتصاب افراد بومی و باتجربه موفق‌تر عمل کرده بود، می‌تواند الگویی برای لرستان باشد.

در پایان، تأکید می‌شود که این پژوهش به دلیل محدودیت نمونه، تنها سه شهرستان، و روش کمی صرف، نمی‌تواند تمام لایه‌های علی‌تأثیرگذاری فرمانداری‌ها بر توسعه سیاسی را آشکار کند. پژوهش‌های آمیخته، کمی-کیفی، با تمرکز بر مطالعات تطبیقی میان شهرستان‌های صنعتی و کشاورزی و نیز مصاحبه با فرمانداران و فعالان سیاسی محلی، می‌تواند به درک عمیق‌تری از موانع و راهکارهای ارتقای مشارکت سیاسی در مناطق محروم کمک کند.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازن اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازن و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

شفافیت داده‌ها

داده‌ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی‌رایت ارسال خواهد شد.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

References

Abedi Ardakani, M., & Soltani, L. (2020). The Relationship Between the Administrative System and Political Development in the Islamic Republic of Iran. *Politics Quarterly*, 50(2), 629-649.

- Abyar, M., Masoudnia, H., Shahramnia, A. M., & Hatami, A. (2017). The Role of Local Governments in the Process of Political Development: A Case Study of Iran. *Global Politics Quarterly*, 6(1), 159-193.
- Aghamohammadi, B., Seddigh, M. E., & Shirzadi, R. (2022). The Function of Political-Civil Institutions and Its Role in the Political Development of the Country. *Human Geography Research Quarterly*, 54(4), 1247-1261.
- Ali Babaei, G. (2003). *Arash Political Dictionary*. Ashian.
- Andrews, M., Pritchett, L., & Woolcock, M. (2017). *Building State Capability: Evidence, Analysis, Action*. Oxford University Press.
- Azad Armaki, T., Jalalipour, H., & Delpasand, K. (2018). Local Development Agents: A Sociological Analysis of Forces Affecting Development in the Piranshahr Border Region. *Local Development Quarterly (Rural-Urban)*, 11(1), 1-28.
- Bani, M. (2024). Local Governance and National Cohesion in Iran. *Strategic Studies Quarterly*.
- Dalvari, A. (2015). The Classical Model of Political Development: A Look at the Western European Experience. *Welfare Planning and Social Development Quarterly*, 7(22), 79-102.
- Danaeefard, H., & Golverdi, M. (2024). Governance and Administrative Reforms in Iran. In *Governance and Public Policy in Developing Countries*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-70306-5_13
- Deutsch, K. (1969). *Nationalism and Social Communication*. MIT Press.
- Ghaderi, T., & Alizad, E. (2013). Government Policies and Political Development in Iran, 1989-2005. *Social Sciences Quarterly*, 20(60), 1-41.
- Ghavam, A. (1994). *Political Development and Administrative Transformation*. Ghomes.
- Hafeznia, M., & Kaviani Rad, M. (2009). *Modern Political Geography*. SAMT Publications.
- Huntington, S. P. (1997). *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. University of Oklahoma Press.
- Masuda, H., Kawakubo, S., Okitasari, M., & Morita, K. (2022). Exploring the Role of Local Governments as Intermediaries to Facilitate Partnerships for the Sustainable Development Goals. *Sustainable Cities and Society*, 83, 103883.
- Momeni, F., & Niknesbati, A. (2016). An Institutional Approach to Development and Its Implications for Iran. *Economic Research*, 17(64), 199-241.
- Ogunnubi, O. O. (2022). Decentralisation and Local Governance in Nigeria: Issues, Challenges and Prospects. *Commonwealth Journal of Local Governance*(27).
- Pike, A., Rodriguez-Pose, A., & Tomaney, J. (2006). *Local and Regional Development*. Routledge.
- Rahimi Jahanabadi, J., & Heydari Farzanehni, R. (2015). The Role of Islamic Councils in the Political Development of Cities: A Case Study of Taybad County. *Political Studies Quarterly*, 8(30), 67-88.
- Sadeghi, S. S., & Ghanbari, L. (2017). Mass Political Culture and the Issue of Political Development in Iran. *State Studies Quarterly*, 3(11), 123-159.
- Shah, A. (2006). *Local Governance in Developing Countries*. World Bank.
- Wright, S. (2021). Conceptualising Qatar's Political Economy as a Developmental State. In *Contemporary Qatar: Examining State and Society* (pp. 153-170). Springer Singapore.
- Zarei Khafri, S., Keshavarz, H., & Ahmadipour, Z. (2014). The Role of the Islamic City Council in Political Development: A Case Study of Shiraz City Council. *Modern Urban Management Quarterly*, 2(4), 31-46.